

Nekaj misli ob pripravi nacionalnega programa zaščite kranjske čebele

Janez Gregori*

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je imenovalo delovno skupino za pripravo predloga nacionalnega programa za ohranitev kranjske čebele. Ker se sam že vrsto let ukvarjam s to problematiko, želim prikazati nekaj svojih misli o tem vprašanju, saj si ga razlagamo različno. Še vedno namreč ne dojamemo povsem, kaj je treba storiti.

Čebelarstvo oziroma čebelarjenje je pri nas pomembna gospodarska panoga, ki je glede na najbolj razširjen način čebelarjenja v Sloveniji doseгла zavidljivo raven. S čebelami izrabljamo različne paše, zato si želimo čebel, ki bi bile pri tem najbolj učinkovite. Za nekatere čebelarje, če sodimo po njihovih izjavah, ni pomembno, kakšne so čebele po videzu, samo da zadosti prinesejo. Čebelarska organizacija si izjemno prizadeva za ohranjanje številnih čebeljih družin v Sloveniji, to pa je seveda dobrodošlo. Ohranjen je fond čebeljih družin in ohranjeni so oprasovalci gojenih kultur žužkocvetk, pomembni za pridelavo hrane. V tem smislu je dobrodošlo tudi podarjanje učnih čebeljakov različnim čebelarskim krožkom. Težko pa bi našli povezavo teh dejavnosti z ohranjanjem kranjske čebele.

Čebelarjenje oziroma čebelarstvo in s tem povezano ohranjanje čebel je eno, ohranjanje kranjske čebele pa je nekaj povsem drugega. Na kratko bi lahko rekli, da je za prvo pomembna količina, za drugo pa kakovost. To sta različni stvari, različni pa so tudi interesi. Ti se lahko prekrivajo, lahko pa se v veliki meri tudi izključujejo.

Ohranjanje kranjske čebele pomeni, da je predmet ohranjanja oziroma reševanja biološka podvrsta ali rasa medonosne čebele *Apis mellifera carnica*, ki je pri nas prvobitna, saj je naše kraje naseljevala prej, preden jih je naselil človek. Bila je in je še dandanes naravni člen ekosistemov, eden najpomembnejših oprasovalcev žužkocvetnih rastlin, tudi različnega gojenega sadja in poljščin. Reševanje ogroženih vrst in tudi podvrst je po večini domena razmeroma mladega znanstvenega področja, t. i. varstvene biologije. Številni primeri kažejo, da tako reševanje zahteva natančne načrte oziroma programe reševanja, s tem pa so navadno povezani veliki stroški. In s stroški je treba računati tudi pri reševa-

nju in ohranjanju kranjske čebele. Seveda, če mislimo resno.

V zvezi s tem moramo priznati, da smo čebelarji padli na izpitu, saj smo kranjsko čebelo privedli v nezavidljivo stanje, v kakršnem je zdaj. Reševanje tega vprašanja mora biti interdisciplinarno, poleg čebelarske morajo biti vključene tudi biološka stroka in različne raziskovalne ustanove. Poleg Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano mora pri tem sodelovati tudi Ministrstvo za okolje in prostor.

V zvezi z ogroženostjo kranjske čebele moramo poudariti predvsem dva vidika: (1) vztrajno mešanje s čebelami, ki na določenih območjih Slovenije niso avtohtone, ne glede na to, ali gre za druge rase čebel ali za čebele drugih krajevnih različkov ali ekotipov, in (2) vse večje siromašenje genskega sklada kranjske čebele.

(1) Na ta vidik ogroženosti kranjske čebele opozarja že znamenita *Spomenica* iz daljnega leta 1920.¹ Še enkrat naj ponovimo, kaj je v njej zapisano: »*Nevarnost, ki preti tej pasmi, ne obstoji v tem, da bi se čebelarstvo v naših krajih opustilo, marveč le v tem, da bi se ta pasma ne mešala s krvjo drugih pasem in bi izgubila na ta način svoje specifične vrline. Zato naj se prepove uvoz živih čebel in matic v kraje, kjer je doma kranjska čebela. Ker se naša pasma najbolj množi (roji), tudi potrebe po uvozu ni, tudi če bi se čebelarstvo še tako razširilo.*« Preprosto nedoumljivo je, da v devetdesetih letih nismo dojelji škodljivosti vnašanja tujih čebel. Stanje na tem področju se ni izboljšalo, nasprotno, še slabše je, kot je bilo v obdobju *Spomenice*. Namesto, da bi se poglobili in skušali dojeti, da je naša čebela res nekaj najboljšega, kar lahko imamo, lahko miselno eksperimentiramo z različnimi tujimi čebelami, kot sta italijanska in buckfaška čebela, in z neavtohtonimi ekotipi. Velikokrat se je že potrdilo, da se najbolj obnesejo lokalne čebele, tiste, ki so prilagojene razmeram na določenem geografskem območju. **Znebiti se moramo miselnosti, da so tuje čebele boljše.**

(2) Velika, nepopravljiva škoda se dogaja s siromašenjem, z erozijo genskega sklada, to je genskih zapisov populacije čebel, s katerimi gospodarimo pri

* prof. biol., čebelar, Prirodoslovni muzej Slovenije

¹ Spomenica Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1 (1920), 1–4: 69–75.

nas, hkrati pa se pojavlja vse večja homogenizacija, tj. poenotenje njihovih genskih zapisov. O tem smo podrobneje razpravljali ob lanskem, mednarodnem letu biotske raznovrstnosti. Če pogledamo Slovenijo, so čebele oziroma njihovi gojitelji čebelarji razpršeni po vsej državi, po vseh območjih, na katerih so ugodne podnebne razmere za čebelarjenje. Čebele so se v dolgih časovnih obdobjih oz. v številnih stoletjih prilagajale razmeram v svoji okolici. Tako so imele več možnosti za preživetje tiste družine, ki so bile bolj prilagojene. Ker so čebele delavke neplodne samice, so se lastnosti seveda prenašale na potomce prek matice in trotov. Nastajale so razlike, ki so se kazale na različne načine. Med njimi so nekatere odpornejše proti eni bolezni, druge proti drugi. Razlikujejo se po čistilnem nagonu; tiste, pri katerih je ta bolj izražen, bodo morda imele več možnosti za preživetje v boju z boleznimi, vključno z varozo. Nekatere čebele uspešneje obiskujejo raznovrstne cvetoče rastline, spet druge bolj izrabijo gozdno pašo. Razlike so tudi v dolžini njihovega leta na pašo in v tem, kako hitro jo odkrijejo, pa tudi v gospodarnosti pri porabi vode in zalog hrane. Ene letajo na pašo pri nižjih temperaturah kot druge, ene prezimujejo bolje kot druge. Samo velika raznovrstnost je zagotovilo, da bodo čebele lahko preživele v vse bolj spreminjajočem se okolju. Zato so za ohranjanje kranjske čebele poglaviti ohranitev njenih lokalnih populacij, ohranitev genskega sklada in čim manjše mešanje z neavtohtonimi čebelami. Tako bomo tudi po tej strani ohranjali bogastvo raznovrstnosti genskih zapisov in preprečevali njihovo homogenizacijo.

Z nacionalnim programom zaščite kranjske čebele naj bi zagotovili predvsem:

1. Določiti območje (območja) s tradicionalnim načinom čebelarjenja tam, kjer so kranjske čebele še najbolj ohranjene, in vzpostaviti ustrezen režim varstva. Pobuda za tako »gensko banko« *in vivo* je bila podana že pred poldrugim desetletjem, a ni bila uresničena. Ko se je pri nas začela izdelava pašnih katastrov, je bilo predlagano, da bi najprej določili območja bolj poglobljenega varovanja oziroma ohranjanja kranjske čebele, na katerih čebele ne bi bile izpostavljene genskemu onesnaževanju, ki je tudi posledica prevoznega čebelarjenja. Predlog ni nalletel na pozitiven odziv, pašna mesta so bila določena ne glede na morebitna varstvena območja. Ko se dandanes pogovarjamo o določitvi območij varovanja, je ugovor tudi ta, da bomo morebiti morali odpraviti kako pašno mesto (s tem pa bomo omejevali čebelarje prevaževalce).

2. Zagotoviti ohranjanje raznovrstnosti genskega sklada kranjske čebele. Samo velika raznovrstnost je zagotovilo, da bodo čebele lahko prežive-

Kranjska čebela je sive barve.

le v vse bolj spreminjajočem se okolju. Globalizacija tudi pri kranjski čebeli dela svoje, matice in čebelje družine so prepeljane na velike razdalje, razlike med populacijami pa se manjšajo oz. brišejo. Največja težava, pred katero pa si zatiskamo oči, je počasno lokalno izumiranje genetsko edinstvenih populacij. Genski zapis celotne populacije, genski sklad, ki je nastajal milijone let, iz različnih vzrokov počasi slabi in lokalne populacije vse bolj izginjajo. In izginotje je dokončno. Zmanjševanje te nevarnosti bomo dosegli tudi z ohranjanjem tradicionalnega načina stacionarnega čebelarjenja na območju celotne države in s spodbujanjem lastne vzreje. Ohranjati je treba krajevne različke kranjske čebele oziroma njene ekotipe, predvsem alpskega, panonskega in dinarsko-kraškega. Poudarjati je treba pomembnost ohranjanja krajevnih rodov. Naši čebeli je treba dati potrebno identiteto in to ponavljati ob vsaki priložnosti – tako kot to delajo v nekaterih sosednjih državah. Ohranjanje posameznih čebeljih ras na podlagi ekotipov je tudi evropska usmeritev, zato tuji strokovnjaki prav ekotipom namenjajo posebno pozornost. Pri nas je prav presenetljivo nerazumevanje tega vprašanja, in to tudi pri tistih članih čebelarjske organizacije, ki imajo vpliv na oblikovanje mnenja pri svojem članstvu in so pravzaprav prvi poklicani, da bi to dojel. Namesto pričakovane podpore, ustvarjajo odklonilno mnenje in včasih celo smešijo tiste, ki to vprašanje jemljemo resno. Posledice tega bodo brez dvoma daljnosežne in nepopravljive.

3. Zagotoviti obliko nadzora nad prometom s čebelami oziroma maticami. Promet s čebelami in maticami je zdaj v Sloveniji prost, nepravilen pristop pa še dodatno prispeva k siromašenju genskega sklada, genskemu onesnaževanju in homogenizaciji. Pomemben vidik genskega onesnaževanja je prevažanje čebel, predvsem tam, kjer so stojišča v obdobju praha v bližini plemenišč vzrejevalcev matic.

4. Več pozornosti je treba namenjati vzpostavljanju javnih plemenilnih postaj. Vloga trotov pri selek-

ODMEVI

ciji je pri nas podcenjena, zato ji ne namenimo zadostne pozornosti. To jim morajo nameniti tudi javne plemenilne postaje, v katerih so nameščeni panji s selekcioniranimi troti. Čebelarji na te postaje nosijo plemenilnike z nesprašenimi maticami in manjšo količino čebel, obvezno pa brez trotov. Plemenjenje je tako kontrolirano, rasna čistost trotov pa zagotovljena.

5. Pred 2. svetovno vojno in po njej so zelo poudarjali pomembnost javnih plemenilnih postaj; prva med njimi je bila v Kamniški Bistrici. Med najbolj znanimi postajami za kontrolirano plemenjenje matic je postaja na Zelenici, v katero so bila vložena kar izdatna sredstva. Tamkajšnji upravljavci so tako v celoti prenovili poslopje in v njem uredili učni center, na postaji pa so vzrejali matice s kontroliranim poreklom, to je rodovniške matice. Ob letošnjem testiranju izoliranosti Zelenice pa je Kmetijski inštitut Slovenije ugotovil, da so se matice tam oprasile, čeprav na Zelenici ni bilo nobenega trota. Zato postaja ni dobila dovoljenja za vzrejo rodovniških matic. In Zelenica letos sameva. Tako je letos edina plemenilna postaja za rodovniške matice delovala v Ponikvah na robu kočevskih gozdov.

6. Preprečevati je treba občasna večja odmiranja čebel, katerih vzroki so različni. Pri popolnem odmrtju na nekem območju lahko v celoti propade lokalna populacija čebel in z njo del genskega sklada.

7. Dosledno je treba upoštevati Zakon o živinoreji, ki določa, da je v Sloveniji dovoljeno gojiti samo kranjsko čebelo.

8. Zagotoviti je treba čimprejšnje sprejetje Zakona o kranjski čebeli in čebelarjenju, ki bo celostno obravnaval to področje. Le tako bo mogoče natančno, tudi zakonsko zagotoviti smernice za ohranjanje in zaščito kranjske čebele. Zaostri je treba zakonodajo, saj ta zdaj pravzaprav dovoljuje vnos »katerih koli« kranjskih čebel, in poudarjati pomembnost njihovega lokalnega izvora.

Ne nazadnje je pred nami še pomembna naloga nacionalnega programa – spremeniti bo treba razmišljanje čebelarjev. »Stanje duha« v slovenskem čebelarstvu je dandanes skrb zbujajoče. Vse preveč

Vloga trotov je pri selekciji zapostavljena.

gledamo samo skozi prizmo denarja, pomemben je zgolj ekonomski učinek. Vprašanje, kako je in kako bo s kranjsko čebelo, ki nam je dana »v upravljanje«, pa je drugotnega pomena. Čebelarji so dandanes premalo obveščeni o vprašanih ohranjanja kranjske čebele ter o njeni veliki vrednosti. Kar naprej ponavljamo, kako se zavzemamo zanjo, povsem konkretno pa ne naredimo ničesar. Truditi se je treba, da bo sčasoma v ospredju drugačna miselnost – o tem bi morali biti ozaveščeni predvsem predavatelji v čebelarstvu, saj ti na svoje poslušalce oz. na mlajši rod prenašajo tudi način razmišljanja.

Glede na to, da sega naravna razširjenost kranjske čebele daleč čez meje naše zdajšnje države, je treba poskrbeti tudi za meddržavni program njenega ohranjanja. Vanj morajo biti obvezno vključene vse države, v katerih je naravno razširjena, poleg tega pa je treba z znanstveno presojo pogledati, kje pravzaprav smo in kaj je treba storiti.

Torej, če hočemo biti pri tem uspešni, bo treba spremeniti miselnost. Kranjski čebeli bo treba dati prednost pred marsikaterim na videz pomembnejšim vprašanjem. Prav tako bomo morali popraviti nekdanje napake. Ponovil bom Einsteinovo misel, ki sem jo pred kratkim zapisal v Uvodniku: »Problemov ne moremo reševati z enakim načinom mišljenja, s katerim smo jih povzročili.« Kolikor prej se bomo tega zavedli, toliko prej bomo dosegli zeleni cilj. ■

Trgovina ČEBELARNA
PRODAJNO RAZSTAVNI SALON
Kopic Milena s.p.
ČEBELARSKI CENTER BRDO PRI LUKOVICI

Delovni čas:
torek-petek: od 8 do 17. ure
sobota: od 8 do 12. ure
nedelja-prazn: zaprto

Tel.: 01/729 41 18
Faks.: 01/729 41 31
cebelarna@gmail.com
gsm: 041 294 184

Nudimo vam:
- čebelja darila
- med in druge čebelje izdelke
- oblačila za čebelarje
- čebeljarske stroje